

УДК 94:930.85](477:438:470+571)"19/20"
DOI: 10.33402/up.2023-16-29-41

Андрій ПРОКІП

*кандидат історичних наук, доцент
провідний науковий співробітник
Львівського історичного музею*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6777-5146>

e-mail: andrprokip@gmail.com

Юрій МИХАЛЬСЬКИЙ

*кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри історії і філософії*

Львівського торговельно-економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1564-2604>

e-mail: myhalski@gmail.com

ЛИСТОПАДОВЕ ПОВСТАННЯ 1830–1831 РОКІВ У СПІЛЬНІЙ КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ ПОЛЯКІВ ТА УКРАЇНЦІВ

Подано характеристики окремих зразків зброї, елементів військового спорядження з колекцій Національного музею ім. короля Яна III та Львівського історичного музею (ЛІМ) часів Листопадового повстання 1830–1831 рр., яке залишило помітне місце у спільній культурній пам'яті двох народів – польського та українського.

Методологія дослідження спирається на принципи історизму, об'єктивності та системності. З'ясовано, що зброя та елементи військового спорядження учасників повстанського руху дають можливість глибше пізнати й дослідити історію польських національно-визвольних змагань першої половини XIX ст., краще зрозуміти хід історичних подій, які в подальшому визначили становлення Польщі як незалежної європейської держави.

Згадано про підтримку, яку надавали повстанцям польські патріоти Львова та Галичини, зокрема студентська молодь; стверджено участь львівських добровольців з корпусу генерала Юзефа Дверніцького (Józef Dwernicki) у битві під Гороховим, а також у боях на Волині та Поділлі. Висвітлено представлення теми Листопадового повстання у залах Національного музею ім. короля Яна III і ЛІМ, розглянуто повстанську зброю з фондосховищ Львівського історичного музею (ЛІМ). Певну увагу звернено на меморіальну зброю, елементи обмундирування, що належали відомим особам часів Листопадового повстання, таким, як генерал Людвік Годзава-Кіцький (Ludwik Godzawa-Kicki), Ігнацій Крушевський (Ignacy Kruszewski), Антоній Лянцкоронський

(Antoni Lanckoronski), Мечислав Потоцький (Mieczysław Potocki), Ксаверій Несьоловський (Ksawery Niesiołowski).

Констатовано, що для українців польська національно-визвольна боротьба на початку XIX ст. стала прикладом того, як треба самовіддано і наполегливо боротися за самостійність, національну ідентичність, упевнено йти до поставленої визвольної мети, незважаючи на імперський московський гніт та жорстокі репресії.

Ключові слова: музей, Львів, холодна зброя, вогнепальна зброя, Листопадове повстання 1830–1831 рр.

Занепад польської державності та поділи Речі Посполитої могутніми сусідами наприкінці XVIII ст. призвели до того, що головним завданням для польського народу стало повернення втраченої незалежності, яку знову відновити можна було лише збройним шляхом.

Метою публікації є з'ясувати на прикладі музейних пам'яток з колишніх Національного музею ім. короля Яна, музею ім. Князів Любомирських, Львівського історичного музею, якими зразками зброї, елементами військового спорядження, обмундирування користувалися учасники Листопадового повстання 1830–1831 рр., розглянути характерні конструктивні особливості цієї зброї, звернути увагу на меморіальну зброю, адже така зброя цікава тим, що належала чільним учасникам Листопадового повстання (таким, як І. Крушевський, Л. Годзава-Кіцький, М. Потоцький, К. Несьоловський та ін.).

Ця проблематика частково відображена у працях Алли Коби, яка дослідила цікаву музейну пам'ятку – повстанський прапор часів 1830–1831 рр. з колекції Львівського історичного музею (Коба, 1999), Єви Здроевської (Ewa Zdrojewska), яка у невеликому дослідженні з історії битви під Іганями, згадала учасника цієї битви, воєначальника часів Листопадового повстання 1830–1831 рр. генерала Людвіка Годзаву-Кіцького (Zdrojewska, 2012), Рудольфа Менкицького (Rudolf Mękicki) – одного з провідних фахівців Національного музею ім. короля Яна III у Львові у 1920–1930 рр., який 1936 р. підготував путівник по Музею, згадавши пам'ятки часів Листопадового повстання (Mękicki, 1936), львівського історика Юзефа Білини-Холодецького (Józef Białynia-Chołoddecki), який займався вивченням історії Львова в загальному контексті польської історії, зокрема, звернув увагу на Львів періоду Листопадового повстання (Białynia-Chołoddecki, 1930) та ін.

З кінця XVIII ст. і до 60-х років XIX ст. польські землі були ареною масштабних повстань, одним з яких стало Листопадове повстання 1830–1831 рр., спрямоване проти московських окупантів. Головна вимога визвольної боротьби польського народу – відновлення незалежної Польщі та об'єднання в один політичний організм усіх польських територій.

Відомо, що наприкінці листопада 1830 р. виступ розпочали курсанти варшавської військової школи на чолі з поручником Петром Висоцьким (Piotr Wysocki). Захопивши арсенал зі зброєю, курсанти взяли штурмом варшавський палац московського намісника Костянтина Павловича (Константин Павлович), який утік з Варшави. Упродовж короткого проміжку часу повстання розрослося та охопило як польські землі, так і литовські, білоруські та частину українських територій – Волинь, Поділля, Київщину.

Щоб придушити повстання, московити задіяли чисельні військові сили під керівництвом фельдмаршала Івана Дібича (Іван Дибич). Після його смерті від холери придушенням виступу керував один з кращих московських воєначальників, завойовник Кавказу, граф Іван Паскевіч-Єреванський (Іван Паскевич-Ереванский). У боях під Сточком, Ваврем, Іганями та особливо в битві під Гороховим повстанці завдали московським загарбникам відчутних втрат, однак у битві під Остроленкою 26 травня 1831 р. повстанські сили зазнали поразки. Наприкінці серпня – початку вересня 1831 р. під натиском московських військ здалася Варшава. Проти учасників повстання московити вдалися до жорстоких репресій, скасували польську «конституцію», ліквідували ознаки автономії польських територій (парламент, військо, елементи державності), які ще зберігалися. Але, незважаючи на поразку, Листопадове повстання 1830–1831 рр. сприяло зростанню національної самосвідомості поляків та підготувало ґрунт до продовження визвольної боротьби, яка йшла вже під час революційних подій 1848–1849 рр. «весни народів» та Січневого повстання 1863–1864 рр.

Не стояли осторонь і мешканці Галичини та Львова, хоч вони й перебували у складі іншої держави, ще одного окупанта польських земель – Австрійської імперії. Галичани не могли залишатися байдужими до подій у царській імперії. Польська молодь Львова надавала значну підтримку повстанцям. Перший значний добровольчий загін, що вирушив зі Львова на допомогу повстанцям, складався приблизно з 70 добровольців, переважно учнів вищих та середніх шкіл (Białynia-Chołodcki, 1930, s. 34).

Добровольці зі Львова були включені до складу 2-го полку уланів корпусу генерала Ю. Дверніцького. Брали участь у багатьох боях, зокрема в битві під Гороховим, а також у сутичках на українських територіях Волині та Поділля (Białynia-Chołodcki, 1930, s. 48).

У квітні 1831 р., зазнавши втрат, корпус Ю. Дверніцького змушений був залишити царську імперію та перетнув австрійський кордон у Галичині. Австрійці його роззброїли й інтернували 3 500 повстанців. Роззброєння корпусу послабило повстанські сили в Україні (Białynia-Chołodcki, 1930, s. 68).

У Національному музеї ім. короля Яна III зброя та інші культурно-історичні пам'ятки, пов'язані з періодом Листопадового повстання, демонструвалися в окремій «залі Війська Польського», а також у залі «Зброярня II», у «кімнаті Костюшка», що в кам'яниці Костянтина Корнякта (Konstanty Korniakt). Так, у «залі Війська Польського» зберігалося 18 літографій, що представляли обмундирування Війська Польського часів Листопадового повстання 1830–1831 рр., акварель Яна Табачинського (Jan Tabaczuński) 1833 р. з портретом невідомого офіцера-повстанця, каламар Северина Гошинського (Seweryn Goszczyński) (1801–1875) – учасника Листопадового повстання, революціонера, вояка, поета-романтика, представника т. зв. «української школи» у польській поезії, автора поеми «Канівський замок», а також ладівниці, еполети, елементи військових мундирів з тих часів, прапорець з уланської піки 1830 р. і т. ін. (Mękicky, 1936, s. 96, 97–98).

Національний музей ім. короля Яна III демонстрував мармурове погруддя ген. Ю. Дверніцького (в інвентарній книзі «Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III» погруддя генерала було зазначене під інв. ном. 1180). Погруддя Музей придбав в антиквара Менделя Шульберга (Mendel Szulberg) зі Львова (Dziennik-2).

У залі XI «Зброяря II», поряд зі зброєю періоду 1830–1831 рр., експонувалося також східне озброєння та зброя XVII ст., західноєвропейська зброя XIX ст., польська зброя часів наполеонівських воєн поч. XIX ст., пам'ятки періоду Варшавського герцогства, Конгресового Королівства, Січневого повстання та часів Першої світової війни (Mękicki, 1936, s. 58).

Зокрема, у залі можна було оглянути шаблі з часів Конгресового Королівства та Листопадового повстання. Особливу цікавість мав т. зв. «августівський» палаш зі зламаним клинком (щербець) та написом: «Szczербiec Mieczysława Hrabiego Gólurowskiego, rękniety na czasie (sic !) Moskala dnia 16. IX. 1831» («Щербець Мечислава графа Потоцького, зламаний на голові москаля дня 16. IX. 1831»).

Там само зберігався кірасирський нагрудник, два уланські списи з 1830–1831 рр., карабіни та палаш учасника Листопадового повстання, генерала Л. Годзави-Кіцького (1789–1831) (Mękicki, 1936, s. 66).

У залі була модель польської польової гармати з 1831 р. (Dziennik-3), яка належала Юзефу Пушині (Józef Puszyński) – командирю артилерійської батареї у бою під Сточком, а також бойові повстанські прапори з 1830–1831 рр. (Mękicki, 1936, s. 70, 72).

У «кімнаті Костюшка» відвідувачі мали змогу ознайомитися з портретами учасників повстання 1830–1831 рр., зокрема з портретом капітана артилерії роботи худ. Мартина Яблонського (Marcin Jabłoński), з батальними картинами битв під Сточком 14 лютого 1831 р. та Гороховим 25 лютого 1831 р. (Mękicki, 1936, s. 84). У т. зв. «тронній» (або «середній») залі кам'яниці Корнякта на пл. Ринок, 6 експонувалися військові медалі та ордени періоду Листопадового повстання (Mękicki, 1936, s. 31).

Нині у колекції ЛІМ зберігається оригінальна пам'ятка часів Листопадового повстання 1830–1831 рр. у фондовій збірці ЛІМ «Тканини» – фрагмент московитського бойового прапора, здобутого повстанцями під час московського наступу на Варшаву в районі Празького передмістя (Коба, 1999, с. 337).

У музейних експозиціях та запасниках ЛІМ виставлені різноманітні зразки зброї (холодної, вогнепальної), елементів спорядження часів Листопадового повстання початку XIX ст. Повстанська зброя представлена (до 24 лютого 2022 р.), зокрема, у стаціонарній експозиції відділу ЛІМ «Музей Арсенал». Тут, наприклад, експонувалася оригінальна, декорована шабля (Архів-8) невідомого учасника повстання. Клинок у неї односичний, а на кінці двосичний (типу «Монморансі»). При п'яті з лівого боку – ташований золотом шляхетський герб «Лис». Можемо згадати, що таким гербом користувалося понад 200 шляхетських родин в Україні, Литві та Польщі. Так, в Україні цей герб мали родини Лисянських, Васенцевичів, Пісочинських, Сікорських, Рудницьких, Сапіги та ін.

На шабельному рікасо витравлена літера «Z» під князівською шапкою. Арматура ефесу срібна, позолочена, а хрестовина литая, з двома парами шипів. Кільйони у вигляді пірамід з конічними завершеннями. Шабельна хрестовина прикрашена рельєфним рослинним орнаментом та коралами. Гриф зі щічками слонової кістки. З правого боку у гриф вставлено бронзову овальну пластинку зі зображеннями Богородиці з Ісусом Христом, з лівого боку – срібний медальйон з гербами Польщі та Литви під «всевидячим оком». Арматура грифа декорована коралами. Шабельна

піхва шкіряна. Прибор позолоченого срібла, прикрашений чеканим рослинним орнаментом. До устя прикріплені кільця під пасові ремені. Зі зовнішнього боку прибор декорований розетками з коралів (всього 127 шт.). Шабельний клинок – переробка французької кавалерійської шаблі з поч. XIX ст. Герб у грифі, це – герб Речі Посполитої часів Листопадового повстання 1830–1831 рр. До ЛІМ шабля надійшла з приватної колекції львівського колекціонера Болеслава Ожеховича (Bolesław Orzechowicz) (Архів-8).

Інтерес викликає московська офіцерська кавалерійська шабля зразка 1827 р. (Архів-5), що належала учаснику повстання – графу Мечиславу Францу Юзефу Потоцькому (1799–1878), народженому у Львові. З квітня 1831 р. М. Потоцький – підпоручник 5-го полку повстанського війська, нагороджений «Золотим Хрестом». Після Листопадового повстання 1830–1831 рр. оселився на Поділлі у своєму маєтку Коцюбинчини, працював консерватором пам'яток.

Відомо, що під час повстання граф М. Потоцький користувався цією шаблею, зокрема у трагічному бою під Остроленкою на Волині. Вм'ятина від кулі на гребені шаблі – це своєрідний пам'ятний знак про бій. Клинок та обплетення шабельного руків'я нестатутні. Піхва від шаблі не збереглася.

Шабля має односичний клинок, а на 13,5 см від вістря двосичний, має також обабічний діл та рикасо. Арматура ефесу з латуньованої міді, лита. Шабельна гарда утворена ромбічною, чотиригранною хрестовиною. У шаблі лівий кільйон відігнутий донизу та має плоске кругле завершення. Бокові дужки S-подібної форми. Гриф дерев'яний, обтягнений чорною шкірою, звужений догори. Гребінь переходить у ковпачок із півсферичним гудзиком. При п'яті з обох боків витравлений герб Польщі (орел без корони) (Архів-5).

Шаблі такого зразка замінили 1826 р. у московських жандармів офіцерський кірасирський палаш зразка 1810 р., у 1827 р. – кавалерійську шаблю зразка 1817 р. у драгунів, гусарів, уланів, кінних егерів, фурштату, кінної артилерії та кінних піонерів. У 1881 р. в офіцерів уланських та гусарських полків шаблю замінили офіцерською драгунською шашкою зразка 1881 р. і залишили у двох гвардійських гусарських полках для ношення у мирний час при парадній формі. У 1896 р. вона була повернута офіцерам гвардійських уланських полків, а 1909 р. їй дозволили носити офіцерам гвардійської кінної і польової кінної артилерії, армійських уланських, гусарських та драгунських полків. Належала також до форми курсантів кавалерійських училищ. До Музею шабля потрапила у 1940 р. із колекції Музею ім. князів Любомирських, якому її подарував сам власник (Katalog-1, s. 14).

Оригінальним є палаш (Архів-2), який належав уже згадуваному провідному діячу Листопадового повстання – ген. Л. Годзаві-Кіцькому. Палаш має клинок першої половини XVIII ст. Клинок, клиноподібний у перерізі, односичний, на 15 см від вістря двосичний, з двома обабічними долами, зміщеними до туп'я. Вістря на лінії поздовжньої осі. З правого боку в широкому долі витравлено напис: «Ludwik Gozdawa Kicki dnia 29 Listopada 1830 roku».

Арматура ефесу з позолоченої міді. Гарда утворена хрестовиною, чашкою, передньою і двома боковими дужками. Хрестовина плоска, ромбічна. Лівий кільйон відігнутий донизу, має плоске кругле завершення, а правий переходить у плоску передню дужку, яка впирається в голівку руків'я. Бокові дужки відгалужуються

від хрестовини і, вигинаючись, зливаються одна з одною і з передньою. Чашка серцеподібна, плоска. Гриф дерев'яний, обтягнений чорною шкірою, овальний у перерізі, рубчастий по горизонталі, по рубцях перевитий крученим мідним дротом, розширюючись вгорі, утворює відігнуту до лева голівку. Гребінь переходить у ковпачок із півкруглим гудзиком.

Палаш має збірний характер. Клинок «августівський», ефес від російської кавалерійської офіцерської шаблі зразка 1827 р., нестатутний (статутна шабля не мала чашки). Написи зроблені пізніше (Архів-2).

Учасник Листопадового повстання Л. Гоздава-Кіцький з 1807 р. служив у війську Герцогства Варшавського. У 1809 р. відзначився у битві під Рашином, брав участь у боях за Сандомир і Львів, отримав звання полковника генерального штабу. Від 1811 р. ад'ютант князя Юзефа Понятовського (Józef Poniatowski). Активний учасник наполеонівських кампаній 1812 та 1813 рр.; відзначився у боях під Смоленськом, Бородіно, на Березині, отримав поранення у битві під Лейпцігом. Згодом служив у війську Королівства Польського як ад'ютант великого князя Костянтина Павловича, але 1820 р. вийшов у відставку. З початком Листопадового повстання командував 5-м полком кінних стрільців. У лютому 1831 р. отримав звання генерала дивізії, командував обороною лівого берега р. Вісли. Відзначився у бою під Іганями, загинув у бою під Остроленкою. Похований у с. Круки (тепер населений пункт Рівненської області) неподалік від місця загибелі (Zdrojewska, s. 15). До ЛІМ палаш генерала Л. Годзави-Кіцького потрапив у 1940 р. з колекції Національного музею ім. короля Яна III, який придбав його 1933 р. (Katalog-3).

Кавалерійська офіцерська шабля XIX ст. (Архів-6) невідомого учасника Листопадового повстання 1830–1831 рр. має полірований клинок, звужений до вістря, односічний, на 17,8 см від вістря двосічний, з трьома вирізами («зубами») на бойовому кінці з боку туп'я. Шабля має два обабічні доли, зміщені до туп'я. Шабельний клинок майже на всю довжину з обох боків вкритий сіткою ромбів. З правого боку при п'яті позначений написом «HORNBERG», а з лівого – датою «1768» серед рослинного орнаменту.

Орнамент і написи виконані травленням із глибоким фоном. Арматура ефесу мідна. Гарда утворена хрестовиною з двома парами шипів, передньою та двома боковими дужками. Хрестовина овальна у плані, чотиригранна. Лівий кільйон круглий у перерізі, відігнутий донизу, завершується кулькою, а правий переходить у плоску передню дужку, яка впирається під тупим кутом у голівку руків'я. Від хрестовини відгалужуються дві S-подібні дужки, які з'єднуються кінцями одна з одною та з передньою біля голівки руків'я. Гриф дерев'яний, обтягнений чорною шкірою, овальний у перерізі, рубчастий по горизонталі, вигнутий, вгорі розширюється, утворюючи сильно вигнуту голівку. Гребінь переходить у ковпачок. Піхва шаблі сталева. Шабля має збірний характер. Її клинок, імовірно, австрійської роботи, а ефес, можливо, перероблений з ефесу московської кавалерійської шаблі зразка 1827 р. Загальна довжина шаблі 94,3 см, довжина клинка – 82,3 см. До ЛІМ надійшла у 1940 р. із колекції Музею ім. Князів Любомирських, якому її подарував у 1899 р. Кароль Левицький (Karol Lewicki) (Архів-6).

Інша кавалерійська шабля з першої пол. XIX ст. (Архів-1) має односічний клинок, на 10 см від вістря двосічний, з обабічним долом, зміщеним до туп'я та

рікасо, позначеним з правого боку гербом Литви, а з лівого – Польщі (травлення з глибоким фоном). Вістря на лінії туп'я. Арматура ефесу сталева. Гарда утворена чашкою і передньою дужкою. Чашка ромбічна, з піднятими краями, має два прямокутні отвори під темляк і 6 круглих. Лівий її кінець звужений, відігнутий донизу, декорований пальметою, а правий переходить під тупим кутом у плоску передню дужку, яка впирається в голівку руків'я. Гриф дерев'яний, обтягнений чорною шкірою, овальний у перерізі, відігнутий до лева, рубчастий по горизонталі, з манжетою. Гребінь оброблений чотирма гранями, переходить у ковпачок з овальним гудзиком. Голівка у вигляді стилізованої голови птаха. Ефес від австрійського кірасирського палаша зразка 1808 р. Герби на шаблі додані пізніше. Імовірно, шабля могла належати учасникові Листопадового повстання 1830–1831 рр. До Музею надійшла 1940 р. з приватної колекції Б. Ожеховича (Архів-1).

Ще одна кавалерійська солдатська шабля зразка 1827 р. (златоуст, 1828 р., II чверть XIX ст.) (Архів-3), має на туп'ї витравлений напис «ЗЛАТОУСТЬ ФЕВРАЛЯ 1828 года». Рикасо позначене клеймом «65», п'ята – контрольними клеймами «ПЛ», «AG», «М'Э», передня дужка 14, Н, G. Загальна довжина шаблі – 102 см, довжина клинка – 88,7 см, ширина – 3,5 см. Шабля належала невідомому учаснику повстання 1830–1831 рр. До ЛІМ надійшла 1940 р. з Музею імені Князів Любомирських, а туди – як знахідка з горища будинку Оссолінеума (Архів-3).

Кавалерійська офіцерська шабля першої половини XIX ст. (Архів-4) має збірний характер, зокрема у неї – клинок золінгенської (Німеччина) роботи другої половини XVIII ст., а ефес з першої половини XIX ст. Клинок полірований, звужений до вістря, односичний, на 22,5 см від вістря двосичний, з обобічним долем, зміщеним до туп'я. Вістря децентроване. З обох боків клинок прикрашений однаковими травленими малюнками: погруддя турка, паноплія, півмісяць з людським обличчям рогами догори, оточений трьома зірками. Арматура ефесу латунна. Гарда утворена чашкою, передньою та трьома боковими дужками. Чашка овальна, по зовнішньому краю обведена кантом. Лівий кінець відігнутий донизу, має кругле завершення, декороване розеткою і пальметами. Правий кінець переходить у прикрашену розетками і пальметами передню дужку, яка впирається під прямим кутом в голівку руків'я. Від неї відгалужуються три S-подібні бокові дужки, які впираються в чашку. Дві дужки являють собою одну деталь, утворену перегнутим вдвоє прутом і приклепану до третьої, паралельної до чашки, прикрашеної розетками і пальметами. Гриф дерев'яний, полірований, овальний у перерізі, рубчастий по горизонталі, з манжетою. Звужується догори, має з правого боку дугоподібний виріз, а потім розширюється, утворюючи голівку. Ковпачок фігурний, з довгим «язичком», декорований розеткою і лавровіттям, з овальним гудзиком. Піхва сталева, плоска, тригранна. Прибор складається з устя, двох гайок із кільцями під пасові ремені та черевики (Архів-4).

Передня дужка, ковпачок і манжета шаблі – від московської піхотної офіцерської шаблі зразка 1826 р. Бокові дужки приклепані пізніше, можливо, під час повстання 1830–1831 рр. До Музею шабля надійшла у 1940 р. з колекції Музею ім. князів Любомирських (Katalog-1, s. 12).

Певною оригінальністю вирізняється кавалерійська шабля невідомого учасника Листопадового повстання (Архів-9), яка має середньої кривини клинок,

односічний, на кінці двосічний, однодолний, з невисоким ребром, вістря на лінії туп'я. З лівого боку клинка біля п'яти витравлено напис латинською: «Veni Creator. 1831» («Прийди животворний» – вислів із католицького гімну-молитви «Veni creator spiritus» / «Прийди, Дух животворний»). На рікасо – клеймо у вигляді орла. Шабля виготовлена у Пруссії у 1820-х роках за зразком французької шаблі 1811 р. (Архів-9). В інвентарній книзі «Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III» поданий опис цієї ж шаблі, подарованої Музею родиною Якубовських (Jakubowskich) (Dziennik-1).

Скласти уявлення про холодну зброю повстанців дає змогу також зброя на довгих ратищах, це – уланські списи-піки початку XIX ст. Так, одна з уланських пік має тригранний наконечник, який переходить у конічну трубку. В піки дубове ратище з потовщенням донизу, фарбоване у чорний колір із залізним підтоком, загальна її довжина – 285 см (Архів-7). Пам'ятка походить з колекції колишнього Національного музею ім. короля Яна III. В її описі зазначено, що це уланська піка з 1831 р., придбана Музеєм у майстра-рушникаря Болеслава Янковського (Bolesław Jankowski) за 20 крон (Dziennik-4).

Зі зразків вогнепальної зброї, пов'язаних із Листопадним повстанням, можна згадати французькі пістолети поч. XIX ст. (Архів-10), які, ймовірно, належали активному учаснику повстання, полковнику 1-го повстанського полку кракусів (особливого роду легкої кавалерії) графу А. Лянцкоронському (1777–1850).

Пістолети мають звужені посередині стволи, вороновані, їхні хвостові лопати позначені номерами. Замки на пістолетах перероблені з кременіно-ударних. Прибори латунні. Руків'я відігнуті до переду, а піддони зроблені у формі голови орла. На спускових скобах витравлено зображення воїна з прапором. До ЛІМ пістолети потрапили 1940 р. з колекції Музею ім. Князів Любомирських (Архів-10).

З колекції Музею ім. Князів Любомирських (№ 10.184) походить також дуельний гарнітур XIX ст. роботи львівського майстра М. Ж. Шомона (M. J. Chaumont) (Архів-11), який належав значному воєначальнику, учаснику Листопадового повстання графу Ігнацію Марцелю Скарбек-Крушевському гербу Радван (нар. 1799 р.). У 1815 р. закінчив кадетський корпус у Каліші. Під час Листопадового повстання командував уланським полком.

Після поразки повстання І. Крушевський був змушений виїхати до Бельгії. У квітні 1832 р. вступив на службу до бельгійського короля Леопольда I, у травні того ж року прийняв команду над 2-м полком бельгійських кінних стрільців. У 1842 р. підвищений до звання генерал-майора, очолив бригаду уланів. Імовірно, саме до цієї важливої у житті І. Крушевського події (отримання звання генерал-майора 1842 р.) і був замовлений дуельний гарнітур, як подарунок офіцерів корпусу своєму командиру. На пістолетах із гарнітуру бачимо написи французькою: «LE CORPS D'OFRES DU 2 ME REGMT CHARS A CHEVAL AU GENERAL I. KRUSZEWSKI LE VINGT UN JUILLET DE L'AN 1842». («Офіцерський корпус 2 полку (регіменту) кінних стрільців генералу І. Крушевському двадцять перше липня 1842 р.»). Схожий напис є і на латунній пластині дерев'яної скриньки дуельного гарнітуру.

Після вибуху Січневого повстання 1863 р. Народний Уряд призначив генерала І. Крушевського «начальним вождем повстанських сил», але цього призначення він не прийняв. Залишився членом Громадянського комітету Галичини, маючи надію

не тільки на організацію і доставку зброї та амуніції з Австрії для повстанців, а й на формування тут військових підрозділів. Однак австрійці заарештували його і змусили залишити Галичину. І. Крушевський став кавалером орденів «Віртуті мілітарі», «Ордену Леопольда», інших нагород (Kruszewska Grabiańska, 1890, s. 6).

До 1940 р. дуельний набір (гарнітур) зберігався у Музеї ім. Князів Любомирських як депозит внучки генерала Анни Крушевської (Архів-11). У червні 1940 р. потрапив до ЛІМ. В «Акті про передачу зброї Львівському історичному музею з колишнього музею Любомирських» від 23 червня 1940 р. зазначено: «пара пістолетів з курковими замками, бельгійської роботи, подарованих ген. Крушевському. Разом 19 предметів» (Акт, 1940).

У ЛІМ дуельний набір ген. І. Крушевського експонувався (до 24.02.2022 р.) у відділі «Музей Арсенал»; інформація про пам'ятку була представлена у кількох музейних путівниках, але, на жаль, без вказівки на те, що він належав воєначальнику високого рангу.

Необхідним елементом військового спорядження стрільців початку ХІХ ст. була ладівниця або ладунка – спеціальна ємкість для зберігання куль. У музейній колекції серед значної кількості різноманітних ладівниць зберігаються також ладівниці з часів Листопадового повстання. Одна з таких ладівниць (Архів-12) входила до складу спорядження офіцера 1-го полку уланів часів Листопадового повстання. До 1940 р. належала Музею ім. Князів Любомирських. Має форму прямокутної, дещо вигнутої залізної коробки. Обтягнута чорною шкірою. Коробка має шкіряний клапан. Кришка ладівниці чорненої шкіри, більша від коробки, у формі, наближеній до корони, по краю обведена латунним кантом, зсередини фарбована в зелений колір. До кришки прикріплене зображення герба Польщі (Архів-12).

Ще одна ладівниця ХІХ ст. теж належала польському офіцеру періоду повстання 1830–1831 рр. (Архів-13). Це прямокутна, дещо вигнута дерев'яна коробка, обшита ззовні чорною шкірою, а зсередини – білою. Бічні стінки ладівниці окуті посрібленою латунню. Окуття має кільця під перев'язь, а до задньої стінки пришитий ремінець. Кришка ладівниці чорненої шкіри, формою наближена до корони, з округлим латунним кантом. До кришки прикріплене зображення герба Польщі – одноголового коронованого орла. Зображення герба виготовлене з жовтої латуні, тіло та крила орла покриті білою латунню. Перев'язь ладівниці шкіряна, має мідні, чорнені пряжки, тренчик і наконечник, позначені однаковими клеймами, а також дві бляшки посрібленої міді, позначені клеймами Н. С | В. П. та НАК. | СЕРЕ. Одна бляшка у формі 8-пелюсткової квітки, а друга – овальна з двома трубочками. При виготовленні ладівниці використовувалися техніка деревообробки, бляхарська робота, сріблення (Архів-13).

Певний інтерес становить генеральський еполет (Архів-14, с. 100), що належав польському воєначальнику, генералу, державному діячеві, учаснику Листопадового повстання графу Ксаверію Несьоловському (1771–1845), який підписав Акт дестронізації московського царя Ніколая І (Николай І) у 1831 р. Відомо, що майбутній воєначальник К. Ф. Несьоловський брав участь у повстанні під проводом Тадеуша Костюшка (Tadeusz Kościuszko) в обороні Вільно. Після придушення повстання московитами залишив службу, на яку повернувся 1812 р. як інспектор піхоти при військовому комітеті тимчасового уряду Литви. Брав участь у московському поході

військ Наполеона I (Napoléon I), кампанії 1812–1814 рр. Під час Листопадового повстання 1830–1831 рр. став заступником військового губернатора Варшави. Як депутат на повстанський сейм 25 січня 1831 р. підписав Акт детронізації Ніколая I. Арештований московитами під час спроби втечі до Пруссії. Звільнений у 1833 р. (Franciszek). Еполет генерала зараз зберігається у фондовій групі «Тканини» ЛІМ.

Отже, зброя, деякі елементи військового спорядження, обмундирування часів Листопадового повстання 1830–1831 рр., їхня історія, деякі конструктивні особливості, імена відомих діячів польського національно-визвольного руху, пов'язані з пам'ятками, такі як І. Крушевський, А. Лянцкоронський, М. Потоцький, Л. Годзава-Кіцький, К. Несьоловський, а також зброя, що належала невідомим учасникам повстанського руху 1830–1831 рр., дають змогу глибше пізнати і дослідити історію польських національно-визвольних змагань початку XIX ст., рельєфніше відтворити хід історичних подій, які в подальшому визначили становлення Польщі як незалежної європейської держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Акт від 23 червня 1940 р. про передачу зброї Львівському історичному музею з колишнього музею Любомирських, 1940, № 807.

Архів-1: Архів Львівського історичного музею (Архів ЛІМ), ф. «Зброя», кн. 2, № 3-501.

Архів-2: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 2, № 3-597.

Архів-3: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 2, № 3-708.

Архів-4: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 3, № 3-1142.

Архів-5: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 3, № 3-1148.

Архів-6: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 3, № 3-1150.

Архів-7: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 3, № 3-1397.

Архів-8: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 3, № 3-1500.

Архів-9: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 4, № 3-1568.

Архів-10: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 4, № 3-1917, 1918.

Архів-11: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 6, № 3-2416.

Архів-12: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 10, № 3-4146.

Архів-13: Архів ЛІМ, ф. «Зброя», кн. 10, № 3-4151.

Архів-14: Архів ЛІМ. Інвентарна книга експонатів фондової групи «Тканини» Львівського історичного музею, кн. 1, № 500.

Коба, А. (1999). Унікальна пам'ятка з історії Листопадового повстання у збірці Львівського історичного музею. *Наукові записки (Львівський історичний музей)*, 8, 337–338.

Białynia-Chołodecki, J. (1930). *Lwów w czasie powstania Listopadowego*. Lwów: Nakładem Towarzystwa Miłośników Lwowa.

Дziennik-1: Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1123.

Дziennik-2: Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1180.

Dziennik-3: Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1181.

Dziennik-4: Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1270.

Katalog-1: Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich. (1876). Lwów.

Katalog-2: Katalog wystawy «Broń myśliwska XVI–XIX w. Ze zbiorów Lwow-skiego Muzeum Historycznego». (1995). Kielce.

Katalog-3: Katalog Wystawy powstania Listopadowego. (1930). № 503. Lwów.

Kruszewska Grabiańska, K. (1890). *Pamiętniki z roku 1830–1831 ś. p. generała Ignacego Skarbka-Kruszewskiego (herbu Habdank), byłego dowódcy 5-go pułku ułanów polskich, podczas emigracji dowódcy dywizji lekkiej kawalerii w wojsku belgijskiem wydanych przez córkę Karolinę z Kruszewskich Grabiańską*. Kraków.

Mękicki, R. (1936). *Muzeum Narodowe im. króla Jana III we Lwowie*. Przewodnik po zbiorach. Lwów.

Franciszek Ksawery Niesiolowski. https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Ksawery_Niesio%C5%82owski

Zdrojewska, E. (2012). *General Ludwik Kicki (1791–1831) / Iganie – 177 rocznica bitwy*. Siedlice.

REFERENCES

Akt vid 23 chervnia 1940 r. pro peredachu zbroi Lvivskomu istorychnomu muzeju z kolyshniogo muzeju Lubomyrskyh, 1940, № 807 (in Ukrainian).

Arhiv Lvivskogo istorychnogo muzeiu (Arkhiv LIM). F. «Zbroja». Kn. 2. № Z-501, 697, 708 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 2, № Z-597 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 2, № Z-708 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 3, № Z-1142 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 3, № Z-1148 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 3, № Z-1150 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 3, № Z-1397 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 3, № Z-1500 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 4, № Z-1568 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 4, № Z-1917, 1918 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 6, № Z-2416 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 10, № Z-4146 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM, f. «Zbroia», kn. 10, № Z-4151 (in Ukrainian).

Arkhiv LIM. Inventarna knyga eksponativ fondovoi grupy nventarna «Тканини» Lvivskogo istorychnogo muzeju. Kn. 1. № 500 (in Ukrainian).

Koba, A. (1999). Unikalna pamiatka z istorii Lystopadovogo povstannia u zbirci Lvivskogo istorychnogo muzeju. *Naukovi zapysky (Lvivskiy istorychnyi muzei)*, 8, 337–338 (in Ukrainian).

Białynia-Chołodecki, J. (1930). *Lwów w czasie powstania Listopadowego*. Lwów: Nakładem Towarzystwa Miłośników Lwowa (in Polish).

Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1123 (in Polish).

Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1180 (in Polish).

Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1181 (in Polish).

Dziennik nabytków Muzeum Narodowego im. króla Jana III. Lwów. № 1270 (in Polish).

Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich. (1876). Lwów (in Polish).

Katalog wystawy «Broń myśliwska XVI–XIX w. Ze zbiorów Lwowskiego Muzeum Historycznego». (1995). Kielce (in Polish).

Katalog Wystawy powstania Listopadowego. (1930). (№ 503). Lwów (in Polish).

Kruszewska Grabiańska, K. (1890). Pamiętniki z roku 1830–1831 s. p. generała Ignacego Skarbka-Kruszewskiego (herbu Habdank), byłego dowódcy 5-go pułku ułanów polskich, podczas emigracji dowódcy dywizji lekkiej kawaleryi w wojsku belgijskiem wydanych przez córkę Karolinę z Kruszewskich Grabiańską. Kraków (in Polish).

Mękicki, R. (1936). *Muzeum Narodowe im. króla Jana III we Lwowie*. Przewodnik po zbiorach. Lwów (in Polish).

Franciszek Ksawery Niesiolowski. https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Ksawery_Niesiolowski (in Polish).

Zdrojewska, E. (2012). *General Ludwik Kicki (1791–1831) / Iganie – 177 rocznica bitwy*. Siedlice.

Andriy PROKIP

PhD (History), Associate Professor

Leading Researcher of

Lviv Historical Museum

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6777-5146>

e-mail: andrprokip@gmail.com

Yurij MYHALSKI

PhD (History), Associate Professor

Head of the Department of History and Philosophy

Lviv University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1564-2604>

e-mail: myhalski@gmail.com

NOVEMBER UPRISING OF 1830–1831

IN THE COMMON CULTURAL MEMORY POLES AND UKRAINIANS

The article presents the characteristics of individual samples of weapons, elements of military equipment from the collections of the National Museum King Jan III, Lviv Historical Museum (LHM), which could be used during the national «November» uprising of 1830–1831.

The research methodology is based on the principles of historicism, systematic and objectivity. It was found that the weapons and elements of military equipment of the insurgent movement provide an opportunity to learn more about the history of Polish national liberation struggles of the first half of the XIX century, to better understand the course of historical events that later defined Poland as an independent European state.

Mention was made of the support given to the insurgents by Polish patriots in Lviv and Galicia, in particular student youth, by the participation of Lviv volunteers from General Józef Dvernicki's corps in the Battle of Gorokhiv, as well as in the battles in Volhynia and Podillia. The presentation of the theme of the «November» uprising in the halls of the National Museum King Jan III and LHM, rebel weapons from the LHM repositories were considered. Some attention is paid to the memorial weapons that belonged to famous people of the «November» uprising, such as General L. Godzava-Kitski, I. Kruszewski, A. Lyantskoronski, M. Potocki, K. Nesiolovski.

It is stated that for Ukrainians the Polish national liberation struggle in the early XIX century has always been an example of how to selflessly and persistently fight for independence, national identity, confidently go to the liberation goal, despite the imperial moskov oppression and brutal repression.

Keywords: museum, Lviv, cold weapons, firearms, «November» Uprising of 1830–1831.